

Kniha vychádza s finančnou podporou

© Mgr. Dana Žilinčíková

Vydal Advent-Orion s.r.o., 2003

DLHÁ CESTA DOMOV

Dana Žilínčiková

**Kniha o deťoch, ktoré
stratili rodinu a ocitli sa
v ústavných
zariadeniach.**

**Kniha o ľuďoch, ktorí
týmto deťom ponúkli
domov.**

**Kniha o obhajobe
záujmov, práv a potrieb
týchto detí a dospelých.**

Názory vyjadrené v knihe sú názory organizácie Návrat, o.z., a preto ich v nijakom prípade nemožno považovať za oficiálne názory podporujúcich organizácií.

O najlepšom záujme dieťaťa

Nikto vari nezaváhá pri odpovedi na otázku, čo je najlepším záujmom dieťaťa. Už počujem ten chór, ktorý takmer s posvätnou úctou vyslovuje to jednoduché slovo: RODINA. Detstvo prežité v rodine je obdobím, v ktorom sa kladú fundamenty budúcej osobnosti, je obdobím, do ktorého sa v spomienkach radi vraciame, pretože vtedy sme neboli sami, ani sme sa necítili osamelo. Niekoľko tisíc detí umiestnených v ústavných zariadeniach na Slovensku je vytrhnutých z koreňov živnej pôdy a presadených do akéhosi umelého rozťoku. Neprežívajú to, čo ich rovesníci. Keď vyrastú, nebudú sa mať kam vracat' spomienkami. Ich detstvo bude síce zaplnené rôznymi ľuďmi, ale v spomienkach naň nebude nikto, komu ráno mohli povedať „mama“ alebo „oco“ a schovať sa k nemu pod perinu.

Dlhá cesta domov prináša príbehy o deťoch, u ktorých sme my, dospelí, zlyhali. Teraz nehovorím o rodičoch týchto detí, ktorí neboli pripravení alebo nezvládli zodpovednosť za svoj život a výchovu svojich detí. V tejto chvíli mám na mysli tých, ktorí do života týchto rodín zasiahli v mene „najlepšieho záujmu dieťaťa“ a výsledkom ich práce je katastrofa: dieťa v detskom domove alebo v špeciálnej škole internátnej. Koľko nešťastných detských osudov, zničených nervov vychovávateľiek, peňazí zo štátnej kasy... a na konci toho snaženia mladý človek, ktorému chýba do života základná citová výbava, elementárne zručnosti pre samostatný život, miesto, ktorému my ostatní hovoríme DOMOV. Oproti iným má niečo navyše: stigmú „domováka“. Keď bol ešte malý, nosili mu cudzí ujovia a tety čokoládu a hračky, teraz, keď je veľký, predstavuje pre nich potenciálnu hrozbu ďalšieho „asociála“. Len málo „domovákov“ sa dokázalo vďaka svojej vnútornej vybavenosti a inteligencii zbaviť tejto stigmaty.

Kde sme my dospelí zlyhali, kedy sme urobili tú osudovú chybu? Keď budete čítať jednotlivé príbehy, možno vás, milí čitatelia, napadnú rovnaké otázky ako mňa. Urobili sme všetko preto, aby dieťa nemuselo byť vyňaté z rodiny? Nuž, pracovníčka sociálno-právnej ochrany v zmysle zákona určite „uložila výchovné opatrenia“, ktoré od rodičov požadujú zmenu správania a nápravu. Kto a čo urobil, aby im v tom pomohol? Prišla do rodiny sociálna pracovníčka, aby rodine pomohla zvládnuť každodenný život, aby naučila matku a otca starať sa o domácnosť a o deti? Prišli odborníci, aby urobili rodinnú terapiu a pokúsili sa dať do poriadku narušené vzťahy medzi partnermi, ako

aj medzi rodičmi a deťmi? Naozaj sme sa snažili vyriešiť ich základné potreby? A nakoniec možno tá najdôležitejšia otázka? Začali sme s rodinou pracovať dostatočne zavčasu? Tento rok majú školy povinnosť hlásiť záškoláctvo detí a rodičia sú trestaní tým, že im odoberú prídavky. Záškoláctva je vraj menej. Tak či onak, tento jav je indíciou toho, že v rodine nie je niečo v poriadku. S koľkými z týchto rodín sa začalo systematicky pracovať, aby sa predišlo najhoršiemu?

Druhý kritický moment, kedy hľadáme odpoveď na otázku, čo je najlepším záujmom dieťaťa, prichádza vtedy, ak jeho zotrvanie vo vlastnej rodine už nie je možné. Naozaj sme vyhľadali a preverili všetky lepšie možnosti skôr, ako sme navrhli alebo rozhodli o umiestnení dieťaťa do ústavu?

Takéto otázky sa vám vynoria pri čítaní jednotlivých príbehov detí a budete si ich môcť konfrontovať s tými, ktoré formulujú autori na konci každého príbehu. Je dobre, že existujú ľudia, ktorí kompetentným pracovníkom zo štátnej správy kladú tieto otázky. V minulosti si toho štát na seba zobral priveľa a teraz akoby sa hanbil priznať, že svoje úlohy nezvláda a ako malé tvrdohlavé decko stále kričí: „Ja sám, ja sám!“ Ibaže štát nie je dieťa, ktorému možno tolerovať takéto správanie. Práve naopak. Treba ho tvrdo brať na zodpovednosť. Občianske združenia pôsobiace v sociálnej sfére boli doteraz voči štátu oveľa tolerantnejšie ako organizácie v iných oblastiach. Možno preto, že je tu naozaj veľa práce a vznikli najmä s cieľom pomáhať. Pomáhať konkrétnym deťom, rodinám, bezvládnym, bezdomovcom a ďalším ľuďom v núdzi. Občianske združenie NÁVRAT už takmer desať rokov pomáha deťom získať náhradnú rodinu, ak nemôžu žiť v tej svojej. Takmer desať rokov skúseností s fungovaním systému sociálnoprávnej ochrany detí prinieslo aj mnohé negatívne poznatky, o ktorých už ďalej nemožno mlčať. Je ťažké s nadšením pomáhať pri niečom, čo nenapĺňa svoje poslanie. Útla knižočka *Dlhá cesta domov* je prvým pokusom skĺbiť rolu konkrétnej pomoci s právnou nie však v polohe všeobecnej, ale na úrovni jednotlivých detských osudov. Ak za desať rokov od pristúpenia Slovenskej republiky k Medzinárodnému dohovoru o právach dieťaťa urobil štát v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí na Slovensku len tak málo, potom má každé dieťa právo na lepšieho advokáta.

Helena Woleková

Úvod

Táto kniha je o konkrétnych deťoch a konkrétnych dospelých, ktorých sme stretli na ich cestách. Snažili sme sa vnímať ich príbehy ich očami, cez ich potreby, túžby, ale aj práva a záujmy.

Je to kniha o tom, že deťom, ktoré stratili rodinu, sa míňa ten najdôležitejší čas. Ak do detského domova príde dieťa ako trojmesačné a žije tam tri roky, je to, akoby v ústave prežilo takmer celý život. Takmer celý život bez rodičov. Vôbec nie je dôležité, či má tri roky, alebo desať. Svoj najdôležitejší čas žije bez rodičov. To, že za ním rodičia chodia alebo mu telefonujú, nie je to isté, ako keď s rodičmi žije dennodenne. Ani ten najlepšie zariadený ústav nikdy nenahradí rodinu – a to ani vtedy, keď sa prebuduje na zariadenie rodinného typu. Nemôže byť rodinou, lebo žiadny ústav rodinou nie je. Rodina, to sú ľudia, ktorí sú len naši, ľudia, ktorí nás majú radi a ktorí sa o nás chcú starať nielen počas pracovného času. Vôbec nie je dôležité, či sa voláme rovnako, či sme sa v tejto rodine narodili, alebo nás do tejto rodiny prijali.

Táto kniha sa chce prihovoriť každému, kto pracuje v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a pomoci rodine: či už sú to pracovníci rôznych úradov – štátnych i samosprávnych na rôznych úrovniach, sudcovia, pracovníci detských domovov a špeciálnych internátnych škôl a zariadení sociálnych služieb, alebo špecialisti rôznych profesií: terénni sociálni pracovníci, psychológovia, psychiatri, lekári, právnici, učitelia, študenti a vyučujúci sociálnej práce, sociálnej pedagogiky, psychológie, práva... Rovnako je určená rodičom – biologickým i náhradným, ako aj všetkým, ktorí s rodičmi pracujú – materským centrámi, krízovým centrámi, cirkevným a neštátnym organizáciám, zariadeniam núdzového bývania...

Koho chce ešte osloviť? Myslíme si, že všetkých, ktorí uvažujú o sebe, o svojich blízkych, o svojom mieste, o svojej práci, aj o tých, pre ktorých túto prácu robia. Kniha o deťoch je vlastne o nás všetkých. Dennodenne sa totiž rozhodujeme tak alebo onak a vždy pritom myslíme na svoje vlastné hodnoty, vychádzajúc z nášho života, z našich skúseností či z možných rizík. Týmito rozhodnutiami ovplyvňujeme to, čo sa ďalej udeje v našom živote – súkromnom i pracovnom. Keďže nežijeme sami, všetky naše rozhodnutia, ale aj slová a činy, sa týkajú aj tých okolo nás.

V knihe sme chceli upozorniť na to, čo sa deje s dieťaťom, ktoré stráca rodinu. Snažili sme sa celú situáciu opísať z hľadiska jeho najdôležitejších psychologických potrieb a záujmov v existujúcom právnom systéme. Zároveň nám išlo o priblíženie niektorých problematických krokov, s ktorými sme sa stretávali v procese aktívnej pomoci tejto skupine detí.

Kniha je rozdelená na tri časti.

V prvej časti predstavujeme názory rôznych odborníkov na problematiku vzťahu dieťa a rodič, respektíve dieťa a rodičovská osoba (osoba, ktorá sa k nemu rodičovsky správa). Do tejto časti sme zaradili aj citáciu z Dohovoru o právach detí. Sú tu aj výroky ľudí, ktorí majú v tejto krajine istú zodpovednosť za sociálnoprávnu ochranu detí na rôznych úrovniach a túto zodpovednosť aj vykonávajú.

Druhá časť obsahuje sedem konkrétnych príbehov (prípadov), pri ktorých sme sa stretli s viacerými problémami a nejasnosťami z hľadiska ochrany záujmov detí. Opisujeme, ako sme obhajobu záujmov týchto konkrétnych detí robili my. Na konci príbehov kladieme otázky na zamyslenie, čím sa snažíme upozorniť na problematické miesta v tejto oblasti.

V poslednej časti problematiku uzatvárame a ponúkame stručný praktický návod na diskusiu: **Aké kroky robiť v záujme opusteného dieťaťa.**

Naša kniha má možno netradičný jazyk a formu. Aby sme lepšie porozumeli problematike, zvolili sme formu príbehov, pričom sme pri ich pomenovaní použili názvy, ktoré sa spájajú skôr s detským svetom, ako so svetom dospelých. Urobili sme to s určitým zámerom. Boli by sme radi, keby sme aj touto knihou o deťoch prispeli k zlepšeniu systému, v ktorom sa deti nachádzajú.

Svoju vďačnosť chceme vyjadriť všetkým, ktorí nám pomohli pri vzniku tejto knihy: mnohým deťom a mnohým rodičom, bez ktorých by Občianske združenie Návrat nič neznamenal. Ďakujeme tým, ktorí si prečítali text knihy už pri jeho tvorbe, aby mu svojimi cennými pripomienkami dali túto podobu. Ďakujeme všetkým, ktorí ešte veria, že každý z nás môže naozaj veľa zmeniť už len tým, že zmení

svoj vlastný postoj. Ďakujeme Martinke Mercellovej (a jej mame), ktorá knihu ilustrovala.

Už skoro desať rokov v súčasnom sociálnom systéme ponúkame naše služby opusteným deťom a dospelým, ktorí zvažujú alebo už žijú náhradné rodičovstvo. Pri realizácii našich služieb sa snažíme vychádzať predovšetkým z najdôležitejších potrieb dieťaťa – umožniť mu žiť v láskyplnom prostredí plnom dôvery a bezpečia. Ak to nie je možné v jeho vlastnej rodine, tak v rodine náhradnej (adopzívnej, pestúnskej, profesionálnej náhradnej). Vieme, že tento sociálny systém je veľmi citlivý a zložitý, ale aj ťažkopádny. Vieme, že ho čakajú zásadné zmeny. Nijaký systém však nie je a nikdy nebude dokonalý, a najmä nemôže existovať sám osebe. Vždy ho poháňajú alebo brzdia ľudia. Preto je nesmierne dôležité investovať do ich kvalitného výberu, prípravy a permanentného vzdelávania. Samozrejme, aj do overovania kvality ich práce a efektivity v prospech tých, pre ktorých pracujú (v našom kontexte – na deti, ktorým hrozí reálna strata rodinného prostredia).

Sme presvedčení, že táto kniha vyvolá rôzne reakcie. A to je dôležité. Pretože najhorší nepriateľ je ľahostajnosť.

Dana Žilinčíková

Kapitola prvá

O deťoch a „ich“ ľudoch

Prečo sú „ich“ ľudia takí dôležití?

Na svete existuje mnoho vedeckých názorov a skúseností z rôznych oblastí ľudského života, ktoré hovoria o výnimočnosti a životnej nevyhnutnosti vzťahu dieťa – rodič/rodičovská (materská) osoba.

Cisár Fridrich II. (18. storočie) zhromaždil niekoľko detí a zamestnal dojky, ktoré sa mali o ne starať v špecifických podmienkach. Nesmeli sa im prihovárať ani im spievať, ani ich nosiť na rukách. Panovník-experimentátor predpokladal, že bez ľudského kontaktu by sa tieto deti mali vyvíjať maximálne prirodzeným spôsobom. Deti postupne pomreli bez akýchkoľvek viditeľných príčin.

Štokholmské noviny Dagens Nyheter 1990, Sallimbeni

„Ľudský jedinec si nenesie od počatia cez pôrod až k dňom po narodení nijaké správanie, ktoré by ho viazalo k svojim biologickým príbuzným. Je úplne otvorený pre individuálnu väzbu na svojho budúceho opatrovateľa, či už sú to biologickí, adoptívni alebo pestúnski rodičia.“

Bernard Hassenstein, nemecký biológ

„Všetko, čo je výrazom osobitného vzťahu dieťaťa k matke, je len dôsledok získaného vzájomného prispôsobenia. Dieťa spoznáva a váži si toho, kto ho kŕmi a stará sa oň... Pre dieťa, ktoré kŕmi dojka alebo ošetrovateľka, zostáva matka cudzou osobou, napriek všetkým príbuzenským vzťahom, a odcudzenie dieťaťa je tým silnejšie, čím zriedkavejšie vidí svoju matku.“

Adalbert Czerny, berlínsky ordinárius, jeden zo zakladateľov modernej detskej medicíny v Nemecku

„...prerušenie väzby-puta k dospelaj osobe v tomto čase (v dojčenskom období) zakladá veľké riziko v psychologickom vývine“ (nejde len, v užšom zmysle slova, o „psychologický“, ale aj o te-

lesný vývin, vývin centrálnej nervovej sústavy, vývin reči, celkovo zasahujúc emocionálno-sociálnu stránku a neskôr i vedomie identity osobnosti).

*Dr. Roskau, detský lekár, Detské centrum Mníchov
a Detské neurologické centrum Mainz*

„Dieťa za „svojich“ ľudí (nech už sú vlastní alebo nevlastní) prijíma tých, ktorí sa k nemu rodičovsky správajú, a nezáleží mu na tom, či majú papier z pôrodnice. Dieťaťu ide o vzťah! – a nie o zákony a iné spoločenské normy, písané či nepísané.“

Prof. Zdeněk Matějček, detský psychológ, Česká republika

„Pripútanosť (attachment) možno charakterizovať ako väzbu, puto alebo pretrvávajúci vzťah medzi dieťaťom a osobou, ktorá sa oň stará.“

*Mary B. Salter-Ainsworthová, americká psychologička, jedna
z priekopníčok v oblasti puta (attachmentu)*

Medzinárodná klasifikácia chorôb (ICD-10) Svetovej zdravotníckej spoločnosti, ako aj diagnostický a štatistický manuál psychických porúch (DSM - I - V TR) Americkej psychiatrickej asociácie má začlenené poruchy spojené s poruchami attachmentu – pripútania.

*Diagnostic and Statistic Manual of Mental Disorders, 2000,
American Psychiatric Association*

O zákonoch na ochranu detí

Ludstvo pokladá za dôležité chrániť dieťa, preto ustanovilo právne dokumenty, ktoré sa venujú špeciálnej ochrane detí.

Slovenská republika garantuje vo svojich zákonoch dodržiavanie základných ľudských práv a slobôd (nevynímajúc deti) a pripája sa k dôležitým medzinárodným dokumentom.

Ústava SR, čl. 7 ods. 5:

Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie je potrebný

zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických alebo právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred zákonmi.

Dohovor o právach dieťaťa (1989)

čl. 3

1. Záujem dieťaťa (v anglickom origináli the best interest of the child – najlepší záujem dieťaťa) musí byť prvoradým hľadiskom pri akejkolvek činnosti týkajúcej sa detí, uskutočňovanej verejnými alebo súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi alebo zákonodarnými orgánmi.

čl. 6

2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečujú v najvyššej možnej miere zachovanie života a rozvoj dieťaťa.

čl. 20

1. Dieťa dočasne alebo trvalo zbavené svojho rodinného prostredia alebo dieťa, ktoré vo vlastnom záujme nemôže byť ponechané v tomto prostredí, má právo na osobitnú ochranu a pomoc poskytovanú štátom.

O hmle, cez ktorú nebolo vidieť krajinu

Nasledujúce výroky sú autentické. Vyslovili ich ľudia tejto krajiny, rôznym spôsobom zodpovední za ochranu dieťaťa, ktoré stratilo vlastnú rodinu, alebo ktorých stanoviská v rôznej miere ovplyvňujú, čo sa s dieťaťom ďalej stane.

1. „Toto dieťa nie je vhodné do rodiny.“

Výrok riaditeľky istého ústavného zariadenia po tom, ako sa dieťa „vrátilo“ z náhradnej rodiny.

2. „Niektoré deti, ktoré dlho žijú v ústave, už nemôžu žiť v rodine, pretože tam nevedia žiť, jednoducho, jediná možnosť pre ne je žiť v ústave.“

Výrok psychiatričky, ktorá opakovane vyšetrovala niekoľko detí z ústavných zariadení. Pre dve z nich sa v krátkom čase našla náhradná rodina, v ktorej žijú tretí rok.

3. „Ja som sa pýtal detí, či chcú ísť do rodín, a ony povedali, že nie. Preto nebudem zriaďovať žiadne profesionálne náhradné rodiny.“

Výrok riaditeľa detského domova v čase, keď sme mu ponúkali pomoc pri hľadaní a príprave profesionálnych náhradných rodičov.

4. „Viete, ja už mám pre tieto deti miesto v detskom domove. Viem, že máte náhradnú rodinu, ale ja im musím zabezpečiť miesto v detskom domove, lebo potom mi ich tam nezoberú.“

Výrok kurátorky detí v čase, keď záujemci mali už pol roka na príslušnom okresnom úrade podaný návrh na zverenie týchto detí do pestúnskej starostlivosti.

5. „Ale my máme krásny detský domov, príd'te sa pozrieť, deťom je u nás dobre. Viete, aká je u nás priemerná dĺžka pobytu dieťaťa? Tri roky.“

Reakcia riaditeľky detského domova v diskusii o náhradnej rodinnej starostlivosti.

6. „Bohužiaľ, nemôžeme zriadiť profesionálne náhradné rodiny, nemáme na to peniaze, pretože musíme vyčleniť peniaze na opravu striech, kúrenia a budov viacerých detských domovov.“

Výrok pracovníčky krajského úradu, odboru sociálnych vecí, na otázku, koľko profesionálnych náhradných rodín plánujú zriadiť v najbližšom období.

7. „Načo ma naháňate, keď sú deti už v diagnostickom centre, veď tam môžu byť aj pol roka.“

Výrok psychologičky po tom, ako sme urgovali psychologické vyšetrenie žiadateľov vzhľadom na akútnosť prípadu konkrétnych detí čakajúcich na umiestnenie do náhradnej rodiny.

8. „Načo vám bude to dieťa, čo nemáte dosť starostí?“

Výrok sociálnej pracovníčky detského domova, keď si žiadatelia prišli po dieťa.

9. „My máme zákaz používať slovné spojenie – naša skupina, musíme používať výraz naša rodina. Aby si deti na ten výraz zvykli.“

Pracovníčka ústavného zariadenia, ktoré sa transformovalo na ústavné zariadenie rodinného typu.

10. „Žiadne dieťa nemôže ísť do náhradnej rodiny, budúci mesiac odchádzajú štyri naspäť do biologickej rodiny. Keď odíde ešte niekto, budeme musieť prepúšťať zamestnancov.“

Výrok riaditeľky ústavného zariadenia.

Kapitola druhá

Príbehy

Všetky osoby, ktoré uvádzame v tejto knihe, sú skutočné, a rovnako skutočné sú aj ich príbehy. Kvôli ochrane týchto ľudí sme si dovolili priradiť im fiktívne mená. Akákoľvek podobnosť s niekým konkrétnym je možná.

Rozprávka o škaredom káčatku

Klára sa narodila ako tretie dieťa v rodine. Matka vyrástla v detskom domove, otec žil do dvanástich rokov so starou mamou, neskôr na ulici, až sa dostal do reedukačného detského domova. Ako dospelí sa usadili, našli si malý (tmavý) byt a narodili sa im deti. Najprv dvaja chlapi, z ktorých mladší bol rodičom odňatý v dôsledku nedostatočnej starostlivosti a po istom čase jeho pobytu v ústave rodičia súhlasili s adopciou. Keď sa narodila Klára, starší brat mal osem rokov a býval s rodičmi. Rodičia nemali prácu, byt bol v zúfalom stave a nemali peniaze na platenie nájmu. Klára sa na základe rozhodnutia príslušného odboru sociálnych vecí dostala do detského domova ako niekoľkotýždňová. Matka sa opakovane dožadovala vrátenia dieťaťa a protestovala proti nariadeniu ústavnej výchovy. V súdnoznaleckom posudku psychológ označil rodičov za schopných citovo sýtiť dieťa a odporúčal pomoc psychologickéj poradne. Záznamy z psychologickéj práce s rodinou nie sú k dispozícii. Po čase bola pre dieťa nariadená ústavná výchova.

Prečo sme sa rozhodli obhajovať záujem dieťaťa a čo sme vnímali ako najlepšie záujem dieťaťa?

Klárku sme našli v druhej profesionálnej náhradnej rodine. V tom čase už mala za sebou štyri a polročný pobyt v detskom domove, dvakrát ju dve rodiny, u ktorých bola cez víkend na návšteve, „vrátili“. V prvej profesionálnej náhradnej rodine dokázali obe strany, matka i dieťa, spolu žiť päť mesiacov, potom dieťa prešlo do inej profesionálnej rodiny.

Druhá profesionálna náhradná matka hovorila o tom, ako dieťa rozbíja jej viacpočetnú rodinu. Prvé tri mesiace náhradná

matka akceptovala citovo vyhladované dieťa a snažila sa mu byť neustále k „dispozícii“, ale potom si svoje nespochybniteľné práva na mamu začali uplatňovať aj ostatné deti v rodine. Klára však na toto pristúpiť nechcela a začala s deťmi „bojovať“ o mamu, chcela ju len pre seba. Pri rozhovore s pracovníkmi detského domova sme sa dozvedeli to isté. Klára nevie fungovať s kolektívom detí, a oni sami ju nezvládajú. Dieťaťu hrozilo umiestnenie v psychiatrickom zariadení.

Ako sme dieťa obhajovali?

V tejto etape sme boli rozhodnutí, že **dieťa potrebuje „svojho“ človeka**, niekoho, kto by bol presvedčený o akútности situácie tohto dieťaťa, kto by ho mohol zastupovať. Úlohou tohoto človeka bolo citlivo zhromaždiť všetky dostupné informácie o dieťati a zároveň dosiahnuť náhradnú rodinnú starostlivosť ako jediné riešenie situácie dieťaťa. Bolo nám jasné, že **obhajoba záujmu dieťaťa bude spočívať na tíme odborníkov a trvať istý čas**. Situácia bola pre dieťa mimoriadne vážna. Podľa našich dostupných informácií neexistoval nikto konkrétny, kto by úlohu obhajcu dieťaťa v tom čase vzal na seba, napriek tomu, že naša ústava a štát priznáva dieťaťu právo na osobitnú ochranu – najmä dieťaťa, ktoré stratilo vlastné rodinné prostredie.

V čase zhromažďovania dôležitých informácií o dieťati sme sa stretli s jeho kurátorkou. Psychiatricka nevyhnutne potrebovala informácie o zdravotnom stave matky v čase tehotenstva a zdravotné anamnézy oboch rodičov. Kurátorka, potom ako sa dozvedela, že pre Kláru hľadáme rodinu, sa pred profesionálnou náhradnou mamou vyjadrila: *„Načo to robíte, z nej aj tak nič nebude.“*

V tej chvíli nám bolo jasné, že obhajobu záujmu tohto dieťaťa budeme robiť my.

Na základe autentických výpovedí pracovníkov detského domova a profesionálnej náhradnej matky, psychologických a psychiatrických vyšetrení a terénnej sociálnej práce, ktorú vykonali pracovníci priamo v poslednej náhradnej rodine, sme sa snažili zostaviť obraz dieťaťa: Klára hľadá mamu. Hnevá sa na celý svet, je zúfalá a bojuje so všetkými a proti všetkým. Chcela by mamu len pre seba, nechce sa o ňu deliť s inými, pretože ešte nikdy nemala mamu výhradne pre seba.

Žiadny detský domov ani nijaký, hoci aj ten najlepší špecialista, ktorý by Kláre pomáhal, jej nemôže dať vzťah. Vzťah nosný a prázakladný, ktorý dokáže dať dieťaťu iba osoba, ktorá sa k nemu správa rodičovsky. **Dieťa prejavovalo všetky črty nepripútanosti a deprivácie spôsobenej dlhodobým pobytom v ústavnom zariadení a neexistenciou puta ku konkrétnej dospeljej osobe.**

Vzhľadom na doterajší život dieťaťa a jeho vek (v tom čase mala šesť rokov) sme vnímali, že má poslednú šancu na definitívny vstup do rodiny. S rodinou Kláry nikto nepracoval na obnove, respektíve na vytvorení podmienok pre návrat dieťaťa do biologickej rodiny. Preto sme po celom Slovensku začali hľadať pre Kláru novú rodinu. Nevedeli sme prijať verziu, že Klára nemá žiť v rodine, i keď sme sa v tejto etape stretli s postojom špecialistu, že sú deti, ktoré nedokážu žiť v rodine. Trpezlivo sme vysvetľovali psychiatrovi aj riaditeľke detského domova dôvody opätovného umiestnenia dieťaťa v náhradnej rodine, spoločne sme absolvovali množstvo

rozhovorov, aby sme Kláre pomohli čo najefektívnejšie. Neoceniteľným pomocníkom v celom procese bola práve druhá profesionálna mama, ktorá sa snažila čo najdlhšie udržať Kláru vo svojej rodine, aby nemusela byť v detskom domove.

Vedeli sme, že **potrebuje okamžité láskyplné prostredie**. Kládli sme **dôraz na kvalitu výberu tohto prostredia** vzhľadom na predošlé pobyty Kláry v náhradných rodinách a vzhľadom na momentálne potreby dieťaťa. V priebehu troch mesiacov pozitívne zareagovala osamelo žijúca žena, matka dvoch dospelých detí. Povedala jednoznačne áno v prospech dieťaťa. Vzhľadom na zložitosť celého prípadu sme jej však nechávali dostatok času a priestoru, **aby vzážíla svoje rozhodnutie**. Jedného dňa

nám oznámila, že si dieťa berie. Potom išlo všetko relatívne rýchlo, no pre dieťa nekonečne pomaly. Mali sme za sebou trinásť mesiacov intenzívnej práce.

Budúcej pestúnke sme zabezpečili psychologičku, ktorá mala pracovať s dieťaťom, pestúnka mala mať pri sebe terénneho sociálneho pracovníka z našej organizácie a do rodiny mal jeden až dvakrát týždenne dochádzať dobrovoľník (z našej organizácie), aby doučoval dieťa a odbremenil pestúnku.

Klárin príbeh dnes

Prvé mesiace boli ťažké. Klára sa potrebovala do rodiny narodiť, chcela sa ako sedemročná kolísať, chcela piť mlieko z fľaše, chcela mať pestúnku len pre seba. Chcela obyčajné veci, ktoré nikdy nemala, keď bola novorodencom a maličkým dieťaťom, a na ktoré mala prirodzené právo. Postupne sa Klára učila, čo to znamená žiť v rodine, aké sú v nej pravidlá. Časom, keď sa nasýtila svojej novej mamy-pestúnky, mohlo prísť do rodiny ďalšie dieťa. Klára má už 3 roky rodinu. Stalo sa z nej pokojnejšie dievča. Obe, Klára i pestúnka, však museli prejsť dlhú cestu, aby sa našli a aby našli cestu, po ktorej môžu spolu ísť. Napriek tomu, že kráčajú spolu, nie je to jednoduché.

Otázky na zamyslenie

- *Ako najdôležitejšia diagnóza, ktorá sa objavovala v správach z psychologických a psychiatrických vyšetrení dieťaťa, sa označovala hyperaktivita, poruchy pozornosti, dokonca podozrenie na schizofréniu. Nikde sa neuvádzala najdôležitejšia diagnóza, ktorá zhoršovala všetko ostatné: ťažká deprivácia a choroba pomenovaná ako „nedostatok matky-materskej osoby“.*
- *Ako to, že kurátor dieťaťa mohol vôbec vysloviť, že z tohto dieťaťa nič nebude? Môže byť tento človek kurátorom dieťaťa?*
- *Ako zistíme, že kurátor naozaj zastupuje záujem dieťaťa? Ako je kurátor pripravený na pomoc konkrétnemu dieťaťu?*
- *Ak sa nepracovalo s vlastnou rodinou dieťaťa, mohol byť detský domov pre dieťa pomocou alebo krátkodobým riešením jeho osobnej situácie?*

- *Ak rodičia boli schopní citovo sýtiť dieťa, nebola jednoduchšia, efektívnejšia a jednoznačne lacnejšia cesta celkom na začiatku pomôcť rodine Kláry? Musela Klára skutočne podstúpiť sedem rokov trvajúce, ekonomicky nákladné a pre vývoj dieťaťa málo efektívne umiestnenie v detskom domove?*
- *Ako mohlo byť dieťa s takými špecifickými potrebami umiestnené v akejkoľvek náhradnej rodine (profesionálnej alebo pestúnskej) bez adekvátnej odbornej prípravy (špecialistami) náhradných rodičov a bez následnej odbornej podpory rodiny?*
- *Kto pomáhal dieťaťu „spracovať“ jeho straty: straty vlastného rodinného prostredia, straty z „vrátenia“ z dvoch rodín, prechod do nových profesionálnych náhradných rodín a bolesti z odchodu z týchto rodín? Pracoval s dieťaťom v jeho sedemročnom živote, pokiaľ malo nariadenú ústavnú výchovu, terapeut?*

O hľadani svetielok... ..

Do našej kancelárie prišli manželia so svojimi dvoma deťmi Mirkou a Mirkom. Rodičia požadovali pre deti umiestnenie v náhradnej rodinnej starostlivosti. Už niekoľko rokov žijú striedavo v rôznych útulkoch a charitných zariadeniach, nedokážu vytvoriť podmienky, aby sa o deti každodenne starali, dve staršie deti už žijú v pestúnskej rodine. Bolo horúce leto a rodičia sa dožadovali čo najrýchlejšieho odchodu detí do náhradnej rodiny.

Prečo sme začali robiť obhajobu záujmu detí a čo sme ako najlepší záujem vnímali?

Kurátorka detí bola v tom čase na dovolenke, preto sme vzhľadom na výnimočnosť prípadu požiadali odbor sociálnych vecí krajského úradu o spoluprácu. Zároveň sme požiadali CPPS (centrum poradensko-psychologických služieb) o psychologické vyšetrenia detí. Naším neoceniteľným spojencom boli pracovníci charitného zariadenia, v ktorom deti bývali, paradoxne, bez svojich rodičov (tí bývali v inom charitnom zariadení).

Rodičia v tom čase neposkytovali deťom ani bežnú starostlivosť, deti navštevovali často až na výzvu charitného zariadenia. Deti

boli vo veľmi zlom psychickom stave, čo potvrdili aj psychologické vyšetrenia, aj pracovníci charitného zariadenia. Obe citovo strádať, u oboch sa prejavovali znaky hospitalizmu. **Deti boli dlhodobo traumatizované nestabilným rodinným zázemím a dlhotrvajúcimi pobytmi v rôznych charitných zariadeniach.**

Vzhľadom na daný stav sme uvážili, že **najefektívnejšou pomocou pre tieto deti – najlepším záujmom v tejto etape je ich okamžitá stabilizácia.** V tejto situácii sa nám ako možný priestor pre stabilizáciu javilo **umiestnenie detí v náhradnej rodine, s podporovým programom pre rodinu, zameraným na akútnosť terapie detí.** Vzhľadom na psychický stav detí sme jednoznačne presadzovali prvoradosť potrieb a záujmov detí pred záujmami rodičov.

Ako sme pracovali?

Blížil sa začiatok školského roka a kurátorka detí bola na dlhodobej dovolenke. Deti potrebovali okamžité riešenie svojej situácie, a tak na našu žiadosť krajský úrad, odbor sociálnych vecí, v tejto etape prevzal, vzhľadom na akútnosť prípadu, rolu kurátora detí. Požiadali sme psychologičku z CPPS, ktorá pracovala na našu žiadosť s deťmi a čiastočne aj s matkou, aby pripravila **program pre budúcu náhradnú rodinu**, ktorý mal pomôcť rodine porozumieť deťom. Potom sme zorganizovali **spoločné stretnutie** pracovníčky krajského úradu, odboru sociálnych vecí (ktorá sa ospravedlnila a neprišla), psychologičky CPPS, riaditeľky charitného zariadenia, biologických rodičov, náhradných rodičov a našich pracovníkov. Na tomto stretnutí psychologička oboznámila nových náhradných rodičov s programom pomoci deťom a s **biologickými rodičmi** hovorila o dôležitosti dočasného umiestnenia detí do náhradnej rodinnej starostlivosti. Biologický otec prišiel na stretnutie v podnapitom stave a bol agresívny. Po stretnutí sa deti rozlúčili s matkou a odišli s náhradnými rodičmi.

V tom čase sme žiadali, aby pracovníčka KÚ oznámila kurátorke detí momentálny stav, upozorňovali sme na akútnosť psychického stavu detí a na nevyhnutnosť okamžitého riešenia situácie.

Náhradná rodina podala návrh na zverenie detí do predpestúnskej starostlivosti. Paradoxom bolo, že hoci sa rodičia o deti nestarali a nebývali s nimi, naďalej poberali rodinné prídavky, aj keď deti prešli do budúcej pestúnskej rodiny. Až na osobnú

urgenciu budúcej pestúanky boli biologickým rodičom prídavky pozastavené.

Kurátorka detí stále váhala s rozhodnutím o predpestúanskej starostlivosti, a tak sme ju požiadali o urýchlené vydanie rozhodnutia. V tom čase sa vyjadrovala veľmi skepticky o pestúanskej rodine, o jej vhodnosti pre deti. Nakoniec na naše urgencie rozhodnutie vydala.

Vzhľadom na výnimočnosť prípadu sme štyridsaťosem hodín po umiestnení detí do náhradnej rodiny telefonovali pestúanke, aby sme vedeli, ako strávili prvý víkend. V priebehu týždňa sme do rodiny vycestovali, aby sme zažili rodinu s deťmi spolu. Pestúanska rodina chová zvieratá a práve ich prítomnosť, ako aj neopakovateľnosť oboch rodičov a ich citlivosť k situácii detí spolu s **externým sociálno-psychologickým zázemím** (naš pracovník prizval psychologičku CPPS do podpory rodine) pôsobili na deti terapeuticky. V priebehu jedného roka sme do rodiny vycestovali desaťkrát, z toho dvakrát so špecialistami, ktorí pomáhali pri riešení individuálnych potrieb umiestnených detí. Rodine sme poskytli okolo päťdesiat telefonických a osobných konzultácií. Kurátorka detí v tom roku neprišla do rodiny ani raz.

Príbeh dnes

Napriek ťažkým začiatkom, keď si obe deti svojím vlastným spôsobom overovali, či ich títo ľudia majú radi také, aké sú, sa situácia v rodine stabilizovala. Biologický otec zo začiatku veľmi agresívne vstupoval do rodiny (deti ho v tejto etape odmietali), a tak sme požiadali psychologičku, aby sa vyjadrila k momentálnej vhodnosti kontaktov biologických rodičov s deťmi. Chlapec mal voči otcovi averziu, cítil zlosť a hnev, hanbil sa za otca a s matkou sa vôbec nechcel rozprávať. Dievčatko sa pýtalo, kedy budú spolu, ale z pestúanskej rodiny odísť nechcelo. Biologických rodičov sme požiadali, aby kontaktovali kurátora detí. V tom čase biologická matka navštevovala psychologičku CPPS a prosila o pomoc pri úteku od manžela, ktorý ju znásilňuje a týra.

Pred súdom pri konaní o pestúanskej starostlivosti obaja biologickí rodičia svorne vypovedali, že sa o deti riadne starali a že nesúhlasia s umiestnením detí v náhradnej rodine. Po súde odišli z krajiny a odvtedy sa ohlásili jednou pohľadnicou.

Deti sa v pestúnskej rodine udomácnili, majú za sebou štrnásť mesiacov, našli pokoj a oddych. Určite však majú v hlave množstvo otázok a nesú si množstvo rôznych pocitov voči pestúnom i svojim biologickým rodičom. Pestúnov čaká ťažká cesta ako pomôcť deťom „priať“ vlastných rodičov. Nevyhnutne budú na to potrebovať odborných pracovníkov. Rovnako aj biologickí rodičia musia priznať svoj diel zodpovednosti a nájsť cestu k vlastným deťom. Aj oni však potrebujú odbornú pomoc, aby to napriek všetkému zvládli. Veľká úloha stojí aj pred kurátorom.

Otázky na zamyslenie

- *Rodičia bývali v jednom meste s deťmi, ale v inom charitnom dome (500 metrov od zariadenia, v ktorom bývali deti), deti však navštevovali minimálne, niekedy až na výzvu pracovníkov charitného zariadenia. Deti počas dvoch rokov vystriedali niekoľko podobných charitných zariadení a v ich správaní sa prejavovali črty nestability a nestarostlivosti rodičov, mali vážne poruchy správania a výchovné a vzdelávacie problémy v škole. Kurátor však spochybnil vhodnosť pestúnskej rodiny. Ako to, že sa nezaoberal vhodnosťou doterajšej rodičovskej výchovy detí?*
- *Ako to, že „nepracoval“ dôsledne s rodinou, ktorá už mala dve iné deti v pestúnskej starostlivosti?*
- *Ak je konkrétny kurátor dlhodobo neprítomný, kto v tom čase zastupuje štát v pozícii kurátora detí, ktoré majú právo na rýchle konanie o ich veciach?*
- *Ako sú existujúce štátne poradenské služby, ale aj kurátori pripravení na podporu biologických a náhradných rodičov pri ich vzájomnej akceptácii a komunikácii?*
- *Ako sú pripravení pracovať na podpore rodinných vzťahov pracovníci zariadení núdzového bývania? Je poskytnutie núdzového bývania prepojené aj na iné služby (odborné, poradenské), ktoré rodina dostáva?*

Ako sa krátkozrakosť vybrala do sveta hľadať bystrozrakosť

Manželia Milí mali dvoch vlastných synov, jeden bol už dospelý a druhý stredoškolák. Postupne do svojej rodiny prijali štyri pes-túnske deti. Patrili k láskavým ľuďom, ktorých ťažký život okolo gaz-dovstva naučil veľké životné pravdy o pokore a hodnotách rodinnej súdržnosti. Popri svojom gazdovstve a všetkých deťoch sa neustále snažili viac porozumieť potrebám detí, ktoré prijali. Zúčastňovali sa na vzdelávaco-podporných aktivitách našej organizácie, špeciálne určených pre náhradné rodiny, svoje otázky ohľadom výchovy pri-jatých detí vždy otvorene konzultovali s rôznymi špecialistami. Rodi-ne sme poskytovali tri roky intenzívne poradenské služby. Deti, ktoré v ich domácnosti žili, rýchlo prekonávali svoje bolesti. Manželia Milí žili svoje náhradné rodičovstvo potichu, ale s presvedčením, že uro-bili tú najdôležitejšiu a najpotrebnejšiu vec pre deti: dali im rodinu. V prostredí, kde žili, však boli tŕňom v oku. Neustále ohováranie zo strany susedov, výchovné a vzdelávacie problémy prijatých detí v škole, ktoré učitelia nevnímali v súvislostiach života týchto detí, a do toho všetkého akási zvláštna zaujatosť pracovníčky prísluš-ného okresného úradu, odboru sociálnych vecí. Práve táto pracov-níčka podnietila svojimi poznámkami a správaním vznik a šírenie fámy o tom, že rodina zneužíva prijaté deti na prácu. Pre rodinu sa život pod takýmto obrovským tlakom javil ako veľmi problematický až neúnosný. Pestúni pochopili, že zápasia s okolím, ktoré ich nejako vníma, nejako pozoruje a nejako hodnotí. Celý tento tlak sťažoval ich pohodu v rodine a pomoc prijatým deťom.

Čo nás viedlo k obhajobe záujmov tejto rodiny a čo sme vnímali ako záujem rodiny?

Ak máme rodinu, ktorá prijala do svojej starostlivosti deti, ktoré stratili vlastné rodinné prostredie, táto rodina predstavuje v tomto čase najlepší záujem detí. V tomto zmysle sme teda obhajobu rodi-ny považovali za obhajobu najlepšieho záujmu detí.

Preto sme sa rozhodli v tejto etape okrem klasických poraden-ských a podporných služieb poskytnúť nový typ služby. Postavil sa za ňu a obhájiť rozhodnutie rodiny pred jej okolím.

Čo bolo hlavným bodom obhajoby

Najdôležitejšie v celom procese bolo **porozumieť podstate života náhradnej rodiny** a toto porozumenie odovzdať alebo sprostredkovať iným – **náhradná rodina je rodina zraniteľná, riziková a ohrozená** práve preto, že sa rozhodla spojiť svoj život s deťmi, ktoré okúsili na vlastnej koži smutné a veľmi bolestivé veci a ich liečenie je náročné a ovplyvňuje všetkých okolo. Zároveň je však náhradná rodina výnimočná práve preto, že našla v sebe silu urobiť toto rozhodnutie, dennodenne ho žiť, ochraňovať a vychovávať deti, ktoré prijala.

Druhým základným cieľom v celej obhajobe bolo porozumieť, že **najefektívnejšia pomoc rodine sa deje práve v jej prirodzenom prostredí**, a rovnako podstatné bolo, že najlepšou pomocou deťom, ktoré sa konečne majú možnosť liečiť zo svojich zranení, je **pomoc ľuďom, ktorí im zabezpečujú dennú starostlivosť – náhradným rodičom**.

Vychádzajúc z týchto poznatkov a z princípu, že prednostne ponúkame konštruktívne riešenia namiesto kritiky, sme podnikli nasledovné kroky v záujme rodiny:

- Naďalej sme poskytovali rodine podporné poradenstvo – telefonicky, v kancelárii i priamo v rodine.
- Súbežne s tým sme s rodinou konzultovali naše úvahy o obhajobe rodiny v jej prirodzenom prostredí, naše predstavy o spôsoboch a čase obhajoby.
- Po súhlase rodiny sme napísali na príslušný odbor sociálnych vecí prosbu o podporu rodiny.
- Obdobný list sme napísali starostovi obce a na príslušný farský úrad (mienkotvorné subjekty).
- Iniciovali sme stretnutie s učiteľmi v miestnej škole, kde sme sa snažili hovoriť o spolupráci pri podpore náhradnej rodiny a o úlohe učiteľov v procese pomoci deťom, ktoré sa po strate vlastnej rodiny ocitnú v náhradnej rodine. Učitelia toto stretnutie privítali, pretože potrebovali hovoriť o svojich pocitoch aj v súvislosti s fámami okolo detí z detských domovov.
- Iniciovali sme stretnutie so starostom obce. Poďakovali sme sa mu za podporu rodiny (na základe nášho listu sa kontaktoval

s rodinou a finančne jej pomohol, i keď sme nežiadali o finančnú podporu rodiny, ale o podporu všeobecne).

V tejto etape sa nám ešte neozval príslušný farský úrad, a ani my sme nepátrali po jeho reakcii. Na náš list zaslaný na odbor sociálnych vecí sme tiež nedostali priamu odpoveď. Od pestúnky sme sa však dozvedeli, že pracovníčka úradu s nevôľou poznamenala, že sa na ňu pestúnka sťažovala. V jej postoji k rodine sa však nič nemenilo.

Iniciovali sme preto osobný rozhovor, pri ktorom na našu priamu otázku, na základe čoho usudzuje, že rodina deti zneužíva na prácu, nepodala žiadne vysvetlenie a uviedla, že sú to len „reči“ bez písomného podkladu. Toto vážne podozrenie, až obvinenie šírené ústne medzi pracovníkmi rôznych okresných úradov, dokonca aj v psychologických kruhoch, vytváralo veľmi negatívny a podozrievavý obraz o tejto rodine, na ktorý sme narážali a doteraz narážame pri stretnutiach s rôznymi pracovníkmi úradov ohľadom tejto rodiny. Zarážajúce je, že to nemá nikto nikde písomne zachytené, nikto nikdy túto skutočnosť neskúmal a neprešetroval. Postoj príslušnej pracovníčky sa však nezmenil ani po našej osobnej intervencii.

V súvislosti s uvedenou obhajobou sa udiali dve významné veci: rodina začala naše služby vnímať ako efektívnejšie, jej dôvera v nás sa zvýšila, a my sme začali vnímať intenzívnejšie miesto rodiny v jej komunite, v obci, čo nám môže pomôcť pri premýšľaní o ďalších poradenských a podporných službách pre rodinu.

Obhajoba ešte nie je uzavretá, stále vidíme nevyužitú možnosť v komunite rodiny. Práve tento prípad ukazuje na **nevyhnutnosť obhajoby náhradných rodín všeobecne pred verejnosťou, ale aj v ich prirodzenom prostredí**. Do istej miery naznačuje aj možné cesty a zároveň otvára pole na pomoc rodine (akejkoľvek, nielen náhradnej). **Priama pomoc rodine musí prebiehať súbežne s prácou v komunite rodiny (škola, obec, cirkev, príslušné úrady, špecialisti a pod.)**

Otázky na zamyslenie

- *Ak mala pracovníčka odboru sociálnych vecí podozrenie zo zneužívania detí na prácu v tejto rodine, prečo to nezačala prešetrovať?*
- *Ak ide len o jej pocit, má právo ako štátny zamestnanec šíriť ho ústne medzi ostatnými zamestnancami odborov sociálnych vecí a psychologických poradní? Ak toto jej ústne, nepodložené, neoverené tvrdenie vytvára negatívny obraz a negatívny postoj iných voči tejto rodine, má právo neurobiť nič pre nápravu vecí? Má právo pracovať v oblasti náhradnej rodinnej starostlivosti?*
- *Ak toto nepodložené, neoverené tvrdenie nie je nikde písomne zaznamenané, môže sa iný pracovník vyjadrovať k rodine, akoby bolo toto tvrdenie overené a zapísané?*
- *Ako sú na pomoc náhradnej rodine pripravovaní učitelia?*
- *Ako sú pracovníci obecných úradov pripravení na preventívnu rodinnú politiku? Ako sú pripravené obce na prácu s rodinami v kríze?*

Keby som šiel člnom na ostrov, kormidelníkom by bol môj ocko

Manželia Javorovci obehli skoro celé Slovensko s tým, že by chceli poskytnúť rodinné zázemie niekoľkým deťom formou profesionálnej náhradnej starostlivosti. Mali veľký rodinný dom v nádhornej dedinke na konci sveta, s pecou, v ktorej často pukotal oheň. V jednom detskom domove im povedali: áno, budete našimi profesionálnymi rodičmi. Potrebujeme dostať do rodiny pätnásťročného chlapca, ktorému hrozí polepšovňa. Je to jeho posledná šanca. Má ešte malého šesťročného brata, budete sa starať o oboch.

Tak sa stali Javorovci profesionálnymi rodičmi a priviedli si do svojej dedinky na konci sveta dvoch vyplašených chlapcov: staršieho Tibora a mladšieho Dalibora.

Rodine sme odporúčali tréning pre profesionálnych rodičov, rekreačno-poradenské pobyty špeciálne pripravené pre náhradné rodiny. Rodina programy vítala, ale bolo pre ňu finančne náročné

sa ich zúčastňovať, nakoľko bývala v geograficky veľmi vzdialenom mieste od miesta konania týchto aktivít. Keď sme sa ich pýtali, akú prípravu dostali na profesionálne rodičovstvo, dostali sme odpoveď, že absolvovali niekoľko stretnutí s psychológom na tému náhradná rodinná starostlivosť, štandardnú prípravu v CPPS na pestúnsku starostlivosť. Postupne sme sa dozvedeli, že predtým ako mal ísť Tibor do rodiny, mu pracovníci v detskom domove oznámili: Tibor, máš iba dve možnosti – táto rodina, alebo polepšovňa. Čoskoro sa ukázalo, že Tibor nenávidí ľudí, ktorí ho prijali. Utekal od nich a nechcel sa prispôbiť pravidlám rodiny. Profesionálni rodičia neboli dostatočne pripravení na tento vzdor, na takéto obranné mechanizmy dieťaťa. Čím viac sa mu snažili porozumieť, tým viac unikal do seba. Mladší Dalibor bol iný. Putoval so svojim bratom k neznámym ľuďom. Nerozumel úplne všetkému, ale páčilo sa mu tam. Veľmi blízkym sa mu stal pán Javor. Brával ho so sebou do hory, učil ho rúbať drevo, držal ho v náručí, keď mu čítal večer rozprávky, vodieval ho do školy. Pán Javor nemal vlastné deti a malý Dalibor mu dával zažiť pocit, ktorý nikdy nepoznal, uvedomil si, že má toho chlapca rád a že sa mu stáva otcom.

Raz za čas zatelefonovala do rodiny babička chlapcov. Rozprávala, ako jej je za nimi smutno a že sú príliš ďaleko. Predtým, keď boli v detskom domove, mohla za nimi aspoň raz za čas prísť, ale teraz nie, vraj je to veľmi ďaleko.

Jedného dňa zatelefonovala pani Javorová, či by sme nemohli prísť do rodiny. Tibor odišiel spať do detského domova. Nevládali už takto ďalej žiť, ani oni, ani Tibor, a tak mu to umožnili. Ale s Daliborom to bolo inak. Chceli, aby u nich zostal. On túži zostať, no babička si praje, aby sa aj on vrátil do detského domova – chce ich mať spolu. Nevedia, čo majú robiť, lebo Dalibor má pána Javora veľmi rád, považuje ho za otca. Pani Javorová opakovane prosila, aby sme prišli.

Rozprávali sme sa s riaditeľkou detského domova. Povedala, že podporuje zotrvanie Dalibora v rodine, pretože je jej jasné, že dieťa nadviazalo vzťah s pánom Javorom a že má výnimočnú príležitosť. Dodala, že babička trvá na tom, aby sa Dalibor vrátil naspäť do detského domova, lebo vraj kto to kedy videl, aby boli súrodenci rozdelení.

Ktorý záujem dieťaťa sme považovali za najlepší a prečo ho bolo treba obhajovať?

Na jednej strane tu bola babička, ktorá mala s deťmi vzťah a chodila za nimi do detského domova zvyčajne raz za mesiac. Samozrejme, bol tu aj vzťah súrodenecký, obe deti boli pôvodne spolu umiestnené v jednom detskom domove. Podľa želania babičky by súrodenci mali žiť v detskom domove, pretože tam za nimi môže dochádzať, aj keď chodila za nimi raz za mesiac (bývala 50 km od detského domova).

Na druhej strane bola náhradná rodina, ktorá je právne aj psychologicky efektívnejším riešením pre dieťa než detský domov, predovšetkým preto, že **ponúka dieťaťu vzťah – dennodenný – priamo v rodine.**

Čo však robiť v situácii, keď jeden zo súrodencov (starší) v tejto rodine žiť nechce (jeho názor sa rešpektuje a umožní sa mu odchod z tejto rodiny), a mladší súrodenec naopak, chce v tejto rodine žiť (jeho názor sa však neberie do úvahy, respektíve sa vzhľadom na tlak babičky nepovažuje za prioritný).

S riaditeľkou sme sa dohodli, že pôjdeme do rodiny a s psychologičkou sa pokúsime **diagnostikovať vzťahy v rodine s ohľadom na potreby dieťaťa**, a potom pôjdeme spolu za kurátorkou detí a budeme sa rozprávať o Daliborovi.

Ako sme robili obhajobu?

Vybrali sme sa do miesta bydliska náhradnej rodiny. Najprv sme zašli do školy a stretli sme sa s Daliborovou triednou učiteľkou. Hovorila, že Dalibor je nádherné dieťa, ktoré má krásny vzťah s pánom Javorom. Na otázku, v čom je krásny ten vzťah, doslova povedala: Viete, pán Javor sa k nemu otcovsky správa, a dieťa to cíti.

Potom sme šli do rodiny. Privítal nás domáci chlieb. Dalibor sedel s knihou na kolenách a čítal si. Pán Javor priložil do ohňa. Pani Javorová pobehovala po dome a snažila sa narýchlo dokončiť niečo začaté, aby si mohla s nami dať kávu. Spýtala som sa Dalibora, či sa pôjde so mnou prejsť. Zaviedol ma do lesa a hádzali sme spolu kamene do veľkej priepasti a počúvali, ako letia. Povedal, že to tu má rád, že mu chýba brat a že má rád pána Javora.

Potom som sa ešte vzdialila do Daliborovej izbičky, kde sme sa spolu hrali. Navrhla som mu, aby nakreslil čln, s ktorým by šiel na pekný ostrov, kde by boli nádherné stromy a rôzne zvieratá. Potom mal do člna nakresliť ľudí, ktorí by sa s ním viezli. Kreslil pomaly, s neuveriteľne krásnym sústredením, ako to vedia len deti. Keď dokončil, spýtala som sa, koho nakreslil. Prižmúril oči a povedal: No, tu som ja celkom vpredu, tuto tento, to je kormidelník, to je môj ocko, ten by určite vedel, ako riadiť čln, potom by som tam mal brata a babičku. Ešte niekoľkokrát sme kreslili rôzne situácie, začarované krajiny a rôzne obrazy, všade bol pri ňom ocko: pán Javor.

Potom kreslili všetci traja spoločný obrázok a ja som sa dívala. Pani Javorová sa nakreslila pri dome, ako robí v záhrade, a pán Javor s Daliborom sedeli na strome a hompáľali nohami.

Keď ma pán Javor viezol k autobusu domov, len tak medzi rečou, s malou slzou v očiach povedal: Viete, nikdy by mi nenapadlo, že ma tento malý, že ma môže nejaké dieťa mať tak rado – som mu ako otec, to som ešte nikdy nezažil.

Pretože sme situáciu vnímali ako veľmi komplikovanú, v záujme dieťaťa sme požiadali detskú psychologičku v mieste bydliska rodiny o **nezávislé psychologické vyšetrenie dieťaťa** a jeho vzťahov. Jej vyjadrenie bolo jednoznačné: Dalibor má s pánom Javorom veľmi blízky vzťah, porovnateľný so vzťahom medzi dieťaťom a rodičom.

Všetky tri stanoviská, triednej učiteľky, naše i vyjadrenie psychologičky, sme poslali riaditeľke detského domova i kurátorke detí a požiadali sme o osobné stretnutie. Kurátorka bola naklonená myšlienke zotrvania dieťaťa v rodine, ale cítila babičkin tlak. Snažili sme sa teda presvedčiť kurátorku, aby babičke navrhla vziať si obe deti domov. Babička odmietla, že by to vzhľadom na svoje zdravotné problémy nezvládla. Riaditeľka detského domova bola presvedčená, podobne ako my a náhradná rodina, že dieťa má zostať v náhradnej rodine. Paradoxom bolo, že pri stretnutí s kurátorkou dieťaťa jej vedúca (vedúca odboru sociálnych vecí) vybrala Dohovor o právach detí, pričom nám zdôrazňovala, že súrodenci majú žiť spolu a v detskom domove spolu žiť budú. Ale ani raz nespomenula, že deti majú podľa toho istého Dohovoru žiť v rodine.

Babička robila okolo detí rozruch, dokonca sa bola sťažovať na rôznych miestach. Riaditeľka detského domova cítila silnejší tlak. Vyjadrila sa, že všetky naše stanoviská (aj učiteľky, aj naše, aj psychologičky z miestnej pedagogicko-psychologickej poradne) sú považované za zmanipulované a krajský úrad, odbor sociálnych vecí, trvá na nových vyšetreniach Dalibora v mieste detského domova. Dalibor teda šiel do detského domova, kde absolvoval niekoľko psychologických vyšetrení v čase, keď babička naňho tlačila, aby bol dobrý a aby šiel do detského domova, lebo tak bude s bratom a raz za čas aj s ňou. Pán Javor v tejto etape vôbec nemohol byť s dieťaťom. Psychológ vydal vyjadrenie, že dieťa je psychicky veľmi labilné a podporil návrat dieťaťa do detského domova.

Príbeh dnes

Tibor bol preradený z detského domova do diagnostického centra a mesiac nato do reedukačného zariadenia. Dalibor zostal v detskom domove. Paradoxne sa začala o deti zaujímať ich matka. V súčasnosti prerába byť a dostala povolenie kurátorky brať si Dalibora na víkendy k sebe domov. Zatiaľ o tom, aby si Dalibora zobrala k sebe nastálo, neuvažuje. Tvrdí, že na to nemá podmienky. Tibor počas letných prázdnin ušiel zo zariadenia a momentálne je stále na úteku. Pán Javor sa uzavrel do seba a o svojich pocitoch nechce hovoriť ani so svojou ženou. O profesionálnej rodine sa na krajskom úrade vyjadrili, že zlyhala.

Otázky na zamyslenie

- *Mohli dvaja nedostatočne pripravení ľudia „zvládnuť“ pätnásť-ročného chlapca, ktorého „nezvládli“ viacerí zamestnanci v detskom domove?*
- *Prečo profesionálni rodičia nedostali kvalitnú sociálno-psychologickú prípravu na tieto konkrétne deti s následnou odbornou podporou, keď starší z nich dostal poslednú šancu pred vstupom do reedukačného zariadenia?*
- *Majú profesionálni rodičia možnosť vybrať si z rôznorodých podporných a vzdelávacích programov, majú na to adekvátne finančné príspevky?*
- *Ako zhodnotili svoju zodpovednosť v tomto prípade tí, ktorí poskytujú služby opusteným deťom v detskom domove? Ako ju*

zhodnotili zriaďovatelia detského domova – pracovníci krajského úradu?

- Aké odborné poradenstvo pri umiestňovaní detí do profesionálnej rodiny dostal riaditeľ detského domova?
- Ako sú pripravení psychológovia štátnych poradní na problematiku profesionálneho rodičovstva?
- Ako to, že babičkine argumenty pre návrat dieťaťa do ústavu mali prednosť u kompetentných štátnych orgánov, hoci v našej legislatíve má profesionálna náhradná rodina prednosť pred inými formami ústavnej výchovy?
- Podľa čoho sa posudzuje zlyhanie profesionálnej rodiny?
- Označuje sa za zlyhanie aj práca zamestnancov, keď nezvládnu deti v detskom domove a deti odchádzajú do reedukačného zariadenia?
- Označuje sa za zlyhanie v tomto prípade aj zodpovednosť pracovníkov príslušného krajského úradu?
- Ako to, že vyšetrenia v mieste bydliska náhradnej rodiny a v tom čase aj dieťaťa považovali kompetentní za zmanipulované a vyšetrenia v mieste detského domova za hodnoverné?
- Ako to, že umiestnenie dieťaťa v náhradnej výchove nebolo jednoznačne uprednostňované?
- Ako pomáha kurátor matke, aby si dieťa mohla čím skôr k sebe vziať? Akú rolu môže hrať v tomto procese detský domov?
- Pomohol niekto bývalým profesionálnym rodičom „spracovať“ pocity súvisiace s ich profesionálnym rodičovstvom?
- Boli to profesionálni rodičia, ktorí v tomto konkrétnom prípade zlyhali?

O snečnici, ktorá vyrástla v jaskyni a nevedela sa otáčať za slnkom

Monika je mladá žena. Vyrástla v detskom domove, neskôr ju preradili do reedukačného detského domova. Tvrdila, že bola znásilnená vychovávateľom detského domova. Keď sme ju spoznali, mala dieťa, vtedy päťročnú Simonku.

Po odchode z detského domova sa mala vrátiť domov, ale doma ju s dieťaťom vôbec nečakali. Nechceli ju, dávali jej najavo, že je navyše. Pobyt v rodičovskom dome sa premenil na peklo a Monika sa rozhodla aj s dcérou odísť. Dostala sa do nášho mesta, kde bývala v charitnom zariadení. Po konflikte s riaditeľkou musela toto zariadenie opustiť s tým, že dcéra tam môže bývať aj naďalej.

Vybavila si bývanie v inom charitnom zariadení v tom istom meste. Za dcérou chodila veľmi sporadicky, niekedy len raz za týždeň a niekedy až na výzvu charitného zariadenia. Asi po dvoch rokoch pracovníci tohto zariadenia Monike odporučili, aby sa s nami skontaktovala a požiadala o umiestnenie dieťaťa do náhradnej rodinnej starostlivosti.

Práve v tom čase sa na našu organizáciu nakontaktovali ľudia, ktorí uvažovali o pomoci konkrétnemu dieťaťu. Rozpovedali sme im Monikin príbeh a tlmočili jej prosbu a záujem komunikovať s náhradnou rodinou. Budúcu náhradnú rodinu to zaujalo, a tak sa začal **komplikovaný proces prípravy budúcej náhradnej rodiny na prijatie Simonky, proces prípravy Moniky na umiestnenie dieťaťa v náhradnej rodine a samozrejme, proces prípravy Simonky na vstup do inej rodiny**. Simonka skutočne po niekoľkých mesiacoch prišla do náhradnej rodiny a jej mama začala za ňou dochádzať. Pestúnka sa snažila dieťaťu, ktoré žilo doteraz len v charitných zariadeniach, ukázať pravidlá nažívania v rodine. Matka, zo začiatku relatívne vyrovnaná, veľmi ťažko znášala odlúčenie dieťaťa a každý druhý víkend sa snažila vycestovať a často s dieťaťom aj s pestúňkou telefonovala. Približne po troch mesiacoch došlo u všetkých zúčastnených ku kríze. Dieťa sa dožadovovalo mamy, pestúnka sa snažila byť dieťaťu oporou, ale vnímala, že matka má iné výchovné nároky na dieťa, ktoré sa v mnohom s pestúňkinými rozchádzali. Snažili sme sa byť mostom medzi Monikou a pestúňkou. V jeden večer sa však situácia vyhrotila. Pestúnka namietla, že za

takýchto podmienok nevie dieťaťu pomôcť, a Monika sa rozhodla okamžite ho vziať z rodiny. Práve v tom čase **urobila veľmi dôležité rozhodnutie, ujasnila si, že jej ďalší život je možný len s dieťaťom**. Všetky formy pomoci od nás odmietala, vyjadrovala sa, že ona si svoj život zariadi po svojom a dieťa jej nikto brať nebude.

Prostredníctvom pracovníkov zariadenia, kam sa Simonka vrátila, sme naďalej pokračovali v práci pre Moniku a Simonku. Monika neustále tvrdila, že dieťaťu nič nechýba, že v charite je oň dobre postarané a že aj ona vyrástla v detskom domove. Keď sme sa snažili hovoriť o tom, že by mala dcéru častejšie navštevovať a tráviť s ňou viac času, tvrdila, že si hľadá prácu. Keď sa trošku uvoľnila, rozprávala, že by chcela bývať s dcérou sama, ale nie celkom, a určite nie s ľuďmi, ktorí nie sú ako ona. Chcela by bývať s ľuďmi, ktorí vyrástli v detskom domove alebo sú v charitnom zariadení, lebo tých pozná, sú takí ako ona.

Po skúsenosti s odlúčením od dieťaťa sa Monika na Simonku viac upla a rovnako reagovala aj Simonka. Simonke matka v dennom živote chýbala (Monika naďalej bývala v inom zariadení) a svojím správaním si od personálu vyžadovala výnimočnú pozornosť a náklonnosť. Matka bola k dcére veľmi pripútaná. Opakovala, že jej dieťa nikto nevezme a že dieťa je pre ňu všetkým. Napriek tomu neprichádzala za dcérou častejšie, ani s ňou netrávila viac času.

V čom sme vnímali najlepší záujem dieťaťa a prečo sme sa ho rozhodli obhajovať?

V tejto etape sme vnímali vzťah matky a dcéry ako veľmi silný. Po rekapitulácii služieb, ktoré poskytlo charitné zariadenie, sme uvážili, že ešte neboli vyčerpané všetky možnosti podpory tejto rodiny. Za najlepší záujem dieťaťa sme **považovali udržanie a posilnenie vzťahu dieťaťa s matkou a následnú podporu rodiny** – pomoc pri zabezpečení bývania rodiny a zamestnania matky.

Ako sme robili obhajobu?

Za najdôležitejšie sme považovali, aby nám **matka dôverovala**, rešpektíve aby dôverovala ľuďom, ktorí sa budú pohybovať okolo nej. Ďalej sme vedeli, že pomoc tejto rodine prekračuje naše hranice a budeme **potrebovať viacerých „spojencov“**.

Cielenými rozhovormi sme dosiahli, že nám matka začala dôverovať a pomaličky sa otvárala. To bola dobrá pôda na hľadanie spojencov. Žiadali sme psychológa zo štátnej poradne, aby s matkou pracoval. Jeho súhlas bol však podmienený finančnou odmenou. Zdalo sa nám to absolútne nevhodné, najmä preto, že to bol štátny psychológ a jeho činnosť nebola službou pre nás, ale pre ňu.

Zorganizovali sme **stretnutie viacerých sociálnych subjektov s cieľom vytvoriť podpornú sieť pre rodinu s tým, že sieť budeme koordinovať.**

Do siete sme prizvali: mestský úrad, kurátora dieťaťa – odbor sociálnych vecí okresného úradu, kde mala Monika trvalé bydlisko (vzdialené 300 km), psychologičku z miestnej štátnej poradne, riaditeľku charitného zariadenia, kde bývalo dieťa (zariadenie pre bývanie sociálne odkázaných rodín). Všetci, okrem kurátora, prišli. Kurátor sa kvôli vzdialenosti ospravedlnil a oznámil, že bude v čase stretnutia pri telefóne a môžeme ho kontaktovať.

Na prvom stretnutí sme predstavili celý prípad aj s **rekapituláciou jednotlivých služieb**, ktoré Monike poskytli jednotlivé zúčastnené subjekty (v danej etape my a charitné zariadenia) Zároveň sme uviedli aj **možnú účasť ostatných subjektov**, ktoré sa na podpore ešte nezúčastnili. Skupina vyjadrila jednoznačné stanovisko: prioritou je psychologická práca s matkou, aby sme mali istotu, že môže v plnej miere prevziať svoje rodičovské povinnosti a postarať sa o dieťa aj mimo charitného zariadenia, v samostatnom bývaní. Psychologička pod tlakom skupiny sľúbila, že začne s matkou pracovať. Dohodli sme si stretnutie o tri mesiace, na ktorom budeme pokračovať v spoločnom premýšľaní o podpore rodiny. Zo stretnutia ako prioritná vyšla psychologická podpora matky, psychologická práca s dieťaťom, pomoc pri hľadaní zamestnania a monitorovanie perspektívnej možnosti bývania.

Začal sa dlhý proces práce s matkou. Psychologička postupne prenikala k matke a začala ju vnímať v jej súvislostiach. Monika mala panický strach, nechcela bývať sama s dieťaťom. Vždy bola len v zariadení, preto nevedela, ako funguje samostatný život, vôbec si to nevedela predstaviť. Psychologička konštatovala: Monike chýba osoba, na ktorú by sa mohla obracať, ktorej by dôverovala a ktorá by jej trpezlivo a s láskou robila sprievodcu bežným živo-

tom. Keďže vyrástla v detskom domove a takú osobu nemala a nemá, bude potrebovať niekoho, kto by túto úlohu vedel prevziať.

Na stretnutí po troch mesiacoch sme konštatovali, že Monika by ani v prípade získania práce a samostatného bývania neunesla celú zodpovednosť a hrozilo by, že nedokáže zabezpečiť starostlivosť o dieťa. Monika potrebuje vedenie – sprievodcu životom. Sama by s dcérou nevedela žiť.

Naša práca v nasledujúcom období sa sústredila na hľadanie spoločného bývania pre Moniku so Simonkou, niekde, kde by mohla mať Monika adekvátne vedenie orientované na postupné osamostatňovanie sa.

Ubehol ďalší čas. Monika každý deň chodila po dcéru, odviedla ju do škôlky, potom po ňu prišla, odviedla ju do zariadenia a hrala sa s ňou. Cítili sme pokrok, ale v jednej chvíli sa Monika psychicky celkom zosypala a tvrdila, že sme jej vôbec nepomohli, pretože nemá prácu a nemá kde bývať. Požiadala, aby jej riaditeľka charitného zariadenia napísala žiadosť, že chce dieťa umiestniť do detského domova. Psychologička sa na náš podnet pokúsila Moniku presvedčiť, aby túto žiadosť napísala sama. Monika odmietla. Boli sme vyčerpaní a vedeli sme, že aj Monika. Celá záležitosť už trvala veľmi dlho. Mali sme však pocit, že sme urobili maximum, a tak sme napísali náš postoj k celému prípadu, opísali celý priebeh podpory rodine a prácu s matkou a oznámili kurátorovi, že naďalej pracujeme na podpore tejto rodiny a hľadaní samostatného bývania. Chceli sme, aby naše stanovisko dostala kurátorka dieťaťa ešte predtým, ako dostane Monikinu žiadosť o umiestnenie dieťaťa v detskom domove.

V tom čase odišli ku kurátorke dve žiadosti: Monikina, ktorá predsa len presvedčila riaditeľku charitného zariadenia, aby napísala žiadosť o umiestnenie dieťaťa v detskom domove a naše stanovisko, v ktorom sme avizovali, že naďalej hľadáme pre rodinu možnosť spoločného bývania.

O pomoc sme požiadali regionálnu kanceláriu Úsmev ako dar. Predstavili sme im prípad Moniky ako odchovankyne detského domova. Ako riešenie nám navrhli komunitu, ktorú poznajú a ktorá by bola pre Moniku ideálna – samostatné bývanie, ktorého nájom si odrobí prácou v prospech komunity, a odborné vedenie. Monika mala strach a odvolávala sa na rozhodnutie kurátora. Kurátor tele-

fonicky jednoznačne podporil našu líniu riešenia situácie a ďakoval za podporu rodine.

Príbeh dnes

S Monikou sa chystáme navštíviť uvedenú komunitu. Pôjdeme s ňou, aby nemala strach, a aby sme podporili jej rozhodnutie. Je to dôležité rozhodnutie – rozhodnutie o postupnom samostatnom živote tejto rodiny mimo rôznych zariadení.

Otázky na zamyslenie

- *Môže dlhodobý pobyt v charitnom zariadení bez odbornej práce s klientmi (psychologickej podpory, prípadne kvalitne pracujúceho sociálneho pracovníka alebo sociálneho pedagóga) pomôcť klientom v osamostatňovaní sa?*
- *Má štátny psychológ povinnosť prijať klienta? Ktorému klientovi bude pomáhať a ktorému nie?*
- *Je možné, aby štátny psychológ žiadal platbu za svoje služby, ak klient neprichádza sám, ale privádza ho subjekt (charitné zariadenie, neštátny subjekt vykonávajúci poradenstvo a prevenciu pre ľudí v hmotnej a sociálnej núdzi), ktorý sa o klienta stará?*

Makovienska a Tanculienka

Dvomi maloletým sestrám sa stalo, že otehotneli. Bolo z toho, samozrejme, veľké haló. Narodili sa im dcéry: Makovienska a Tanculienka. Rodičia maloletých dcér odmietli starostlivosť o tieto deti, a tak sa bábätká ocitli v detskom domove. Jedno z dievčatiek bolo usmievavé a ako rástlo, tlačilo sa pred ostatné deti, vždy sa chcelo prvé dostať niekomu na ruky. Druhé bolo tiché, nikdy veľmi nekričalo, len sa kolísalo niekde medzi rozhádzzanými hračkami. Prišli manželia a uvideli Tanculienku, ktorá sa im vrhla okolo krku, a zoberali si ju domov. O pár dní prišli povedať, že ju už nevrátia. Pracovníci zariadenia ich upozornili na Makoviensku, bola to predsa len Tanculienkina sesternica. Makovienska vyzerala veľmi úboho. Drobné, akoby chorľavé dievčatko. Ale sesternica je sesternica, a tak sa manželia rozhodli, že si zoberú na pár dní aj Makoviensku. Už o nie-

koľko hodín, ako sa im tmolila po byte a túlila sa k žene, ktorá si ju zobrala domov, vedeli, že ani Makovienku nevrátia.

Prišlo súdne konanie o pestúnskej starostlivosti. Sudkyňa poznala dostatočne dobre tento príbeh. Práve ona niekde celkom na začiatku zbierala informácie cez nás o organizáciách na Slovensku, ktoré pracujú s maloletými matkami. Deti sa však ocitli v detskom domove.

V konaní o pestúnskej starostlivosti sudkyňa spochybnila návrh budúcich pestúnov. Prikláňala sa k rozhodnutiu, aby deti ostali až do dovŕšenia plnoletosti svojich mám v detskom domove, a potom sa matky právoplatne rozhodnú. Budúca pestúnka sa nechápavo pozerala na sudkyňu. Mamy – maloleté dievčatá – mali štrnásť a pätnásť rokov, to znamená, že ich deti by mali byť v detskom domove štyri a tri roky – najdôležitejšie roky v živote dieťaťa. Budúca pestúnka nepoľavila zo svojho návrhu a trvala na zverení detí do pestúnskej starostlivosti. Sudkyňa napokon vydala rozsudok v prospech zverenia do pestúnskej starostlivosti, no pestúnom prízvukovala, aby sa na deti príliš neviazali a aby ani deťom nedovolili príliš sa na nich naviazať. Pestúnka bola rozčarovaná, pretože deti, ktoré prijala do pestúnskej starostlivosti, mali v tom čase dvanásť a trinásť mesiacov.

Niekoľko viet k obhajobe záujmu týchto detí a aký je vlastne ich najlepší záujem?

Vzhľadom na to, že pestúnka trvala napriek všetkému na svojom návrhu a sudkyňa rozhodla o zverení detí do pestúnskej starostlivosti, mohli sme vyjadriť pestúnke len našu podporu a ponúknuť jej naše poradenské a podporné služby v oblasti náhradnej rodinnej starostlivosti. Rovnako ako pestúnka sme vnímali, že umiestnenie detí v náhradnej rodine a následná podpora tejto rodiny vzhľadom na ich osobnú situáciu vyjadrovala v tom čase ich najlepší záujem.

Prípad dnes

Makovienka sa premenila na usmiate dievčatko s nádhernými zvedavými očami, pracovníci detského domova neveria, že je to ona. Rozkvitla. Tanculienka sa usmieva ďalej, ale už vie, že nemusí zápasiť o svoje miesto pri žene, ktorá sa o ňu stará. Jednoznačne ho má aj s Makovienkou už dávno zaručené. Kurátorka týchto detí

však upozorňuje: len sa na ne príliš neviažte. Biologická rodina sa o deti nezaujíma.

Otázky na zamyslenie

- *Koho práva a záujmy v tomto konkrétnom prípade majú prednosť?*
- *Sudkyňa v tomto prípade iniciatívne sústreďovala informácie o organizáciách, ktoré by pracovali s maloletými matkami a ich deťmi. Nebola to úloha kurátora?*
- *Nemala by sudkyňa jednoznačnejšie stáť na strane nového perspektívneho vzťahu pre deti v tomto konkrétnom čase (pestúnska rodina), keď ide podľa psychológov o najdôležitejšie formatívne obdobie detí a o najvhodnejšie obdobie pre vznik vzťahu pripútanosti (0 – 5 rokov)?*

O dievčatku so zápalkami a jej bratovi

Ivanka a Rastík vyzerajú ako iné deti. Ale nie sú. Keď mali tri a päť rokov, mamička ich nechala u kamarátky a odišla do zahraničia. Od kamarátky putovali k starej mame pani Mamičkovej, ktorá sa o ne začala starať. Ich najmladšiu sestričku, sotva ročnú, umiestnili v detskom domove. Stará mama však bola po istom čase veľmi unavená, potrebovala si od detí oddýchnuť. Lekár jej navrhol, aby deti vrátila a nastúpila do práce. Urobila to. Jedného dňa ich pobalila a dovedla do charitného zariadenia s tým, že sú tam dobrí ľudia, ktorí sa o ne postarajú. Dobrí ľudia sa teda starali. Riaditeľka charitného zariadenia zistila, že najmladší súrodeneц týchto detí (vtedy päťročná Zuzanka) žije v pestúnskej starostlivosti u rodiny Milých. Oslovila teda rodinu Milých, či by nepouvažovali o prijatí aj týchto detí. V tom čase však u manželov Milých bývali okrem Zuzanky a Radky (prišla prvá do tejto rodiny) tri mesiace dvaja iní súrodenci. Bolo nemysliteľné, aby rodina uvažovala o príchode ďalších detí. Napriek tomu riaditeľka charitného zariadenia poukazovala na Dohovor o právach detí a tvrdila, že súrodenci majú byť spolu. My sme v tom čase podporili rozhodnutie rodiny neprijať tieto deti a odolať tlaku, ktorému bola vystavená. Dôležité bolo chrániť deti, ktoré momentálne v rodine žili, a udržať stabilitu

rodiny, aby mohlo dôjsť k skutočnému naplneniu poslania pestúnstva. O pár mesiacov nás však oslovila rodina Milých s tým, že uvažujú o prijatí Ivanky a Rastíka. Keďže sme spolu s rodinou veľmi intenzívne pracovali na adaptácii dvoch súrodencov, ktorí boli v tom čase už trištvrte roka u nich, začali sme s hovoríť aj o tejto možnosti. Predovšetkým o rizikách spojených s týmito konkrétnymi deťmi a zároveň o rizikách veľkej rodiny. Napriek všetkému sa rodina rozhodla, že začne robiť kroky, aby deti mohli prísť do rodiny. Nás žiadali, aby sme im pomohli pri príprave detí na vstup do ich rodiny. Na odbor sociálnych vecí v mieste trvalého bydliska detí si podali návrh na zverenie detí do predpestúnskej starostlivosti. Tento odbor si vyžiadaval z odboru sociálnych vecí v mieste bydliska rodiny stanovisko k tejto rodine. Mala ho napísať pracovníčka, ktorá šírila o rodine fámu, že zneužíva deti na prácu. Stanovisko vydať nechcela a odvolávala sa na nevyhnutnosť návštevy rodiny u psychológa.

V tom čase sa táto rodina na nás obrátila so žiadosťou o pomoc.

Rodina sa rozhodla navštíviť Ivanku a Rastíka v charitnom zariadení. Pre malú Zuzanku, ktorá si skoro vôbec súrodencov nepamätala, to bol šok. Okamžite ich volala so sebou. Rodina Milých po tomto stretnutí ešte ráznejšie trvala na svojom návrhu prijať aj tieto deti do pestúnstva. Túto informáciu sa dozvedela biologická matka detí a podporovala prechod svojich detí práve do rodiny Milých. V tom čase mali už deti nariadenú ústavnú výchovu. Kurátorka detí začala hovoriť, že má pre deti miesto v diagnostickom centre.

Ako prebiehala obhajoba záujmu detí?

Jednoznačne sme sa postavili za právo detí na náhradnú rodinnú starostlivosť.

Opakovane sme kurátorke zdôrazňovali, že rodina Milých podala návrh na predpestúnsku starostlivosť. Ona však opakovala, že stále neprišlo stanovisko z príslušného okresu. Príslušný okres čakal na vyjadrenie psychológa. Psychológ nebol presvedčený o vhodnosti rodiny Milých pre tieto deti a otvoril tému veľkého rizika mnohopočetnej rodiny. Súhlasili sme s ním a zároveň sme ho vyzvali, aby s nami spolupracoval v následnej podpore rodiny. Predstavili sme mu doterajšiu prácu s rodinou (intenzívne rodičovské skupiny, každý druhý mesiac terénna práca v rodine, priebež-

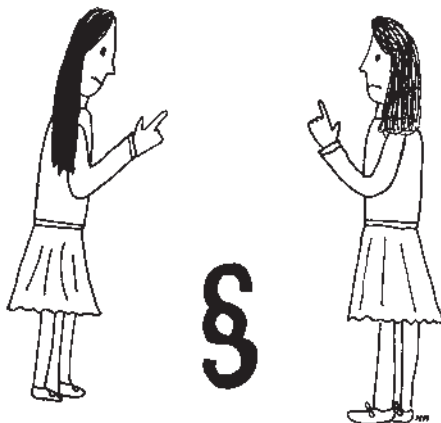
né poradenské a podporné služby v priebehu uplynulých rokov). Žiadali sme ho, aby s rodinou pracoval rýchlejšie, pretože deťom hrozí diagnostické centrum. Zároveň sme mu ponúkali spoluprácu s iným psychológom zo štátnej poradne, ktorý s rodinou pracoval dlhodobo. Psychológ nám oznámil, že odchádza na dovolenku, a keď sa vráti, k rodine sa vyjadrí. Rodina Milých navštívila Ivanku a Rastíka a na niekoľko dní ich vzala k sebe. Kurátorka bola nahnevaná a prikázala deti vrátiť. V tom čase prišiel do charitného zariadenia biologický otec detí a sľúbil im, že si ich vezme domov. Keď zašiel za kurátorkou, povedala mu, že on nie je dôveryhodný, no jeho matka áno. Odporučila mu, aby jeho matka, pani Otecková, požiadala o zverenie detí. Deti boli „rozsypané“. Chceli ísť k rodine Milých a odmietali ísť k starej mame. Matka tvrdila, že pani Otecková ich vyhadzovala z domu a že deti nie sú deťmi jej syna. Kurátorka deti vypočula a urobila zápis. Matku sme požiadali, aby sa písomne vyjadrila k tomu, kde by mali žiť jej deti. Napísala žiadosť o umiestnenie detí v rodine Milých a odniesla ju kurátorke. Stav detí bol kritický, mali vážne výchovné problémy. V tom čase prevzala deti do svojej evidencie iná kurátorka, keďže mali nariadenú ústavnú výchovu. Nová kurátorka zvažila, že deti by bolo vhodné premiestniť do diagnostického zariadenia, aby boli na neutrálnej pôde. Žiadali sme ju, aby počkala. Snažila sa porozumieť našim argumentom, ale napriek tomu deti odviezla. Keď sa psychologička vrátila z dovolenky, žiadali sme ju, aby urýchlila svoju prácu s rodinou a spísala stanovisko, pretože deti sú už v diagnostickom centre. Vtedy povedala: *„Načo ma naháňate, veď tam môžu byť aj pol roka.“* Boli sme zhrození.

Zistili sme, že stará mama Otecková si podala návrh na pestúnsku starostlivosť na súd. Prešli dlhé, nekonečné týždne čakania na vyjadrenie diagnostického centra, na návštevu sociálneho pracovníka v rodine starej mamy, na vyjadrenie charitného zariadenia... deti po celý ten čas čakali v diagnostickom centre a rodina Milých opakovala a urgovala svoju žiadosť postarať sa o tieto deti. Stará mama Otecková sa pred pracovníčkami odboru sociálnych vecí vyjadrila, že sa o deti starať nechce. Ničomu sme nerozumeli. Pretože svoju žiadosť na súde nestiahla, konanie sa ešte stále neuzavrelo. Aj rodina Milých podala na súd návrh na pestúnstvo. Doteraz sa nikto nevyjadril k ich návrhu na predpestúnsku starostlivosť,

ktorý leží už pol roka na odbore sociálnych vecí. Pracovníčka úradu čaká na stanovisko iného úradu a tá zasa na vyjadrenie psychológa. Psychológ čaká. Deti čakajú a žijú svoj život bez blízkych, v diagnostickom centre. Ich cesta do rodiny bude pravdepodobne ešte poriadne dlhá.

Otázky na zamyslenie

- *Deti si chceli do starostlivosti vziať dve rodiny: stará mama pani Otecková a rodina Milých, napriek tomu kurátorka vybavovala umiestnenie detí v diagnostickom centre?*
- *Ako to, že sa v tomto konkrétnom prípade absolútne nerešpektuje, že deti potrebujú rýchle konanie?*
- *Ak sa objavila možnosť umiestnenia detí v náhradnej rodine, ako to, že sa kurátorka pružnejšie nezaujímalala o konanie o tejto rodine?*
- *Ak sa stará mama vyjadrí, že sa nechce starať o deti, hoci má na súde návrh na zverenie týchto detí, nie je povinnosťou zodpovedných sociálnych pracovníkov povedať jej, aby stiahla svoju žiadosť na súde, čím by sa urýchlilo konanie o deťoch?*
- *Ak kurátorka vie, že návrh starej mamy môže v tomto momente považovať za bezpredmetný, nemá informovať okamžite súd a nemá sa okamžite zaoberať ďalším návrhom na náhradnú starostlivosť, ktorý bol na úrade i na súde už podaný?*

Kapitola tretia

Súradnice na ceste domov

„Ak chcete pomôcť dieťaťu, pomôžte jeho rodine.“

p. Šabatová, zástupkyňa verejného ochrancu práv ČR

Keď sme sa rozhodli pomáhať deťom, ktoré stratili vlastnú rodinu, a ľuďom, ktorí tieto deti prijali k sebe do rodín, netušili sme, čo to obnáša. Najviac nás však poznačili dve veci: bolesť detí, ktoré stratili rodinu, a ich radosť, keď nachádzali domov u svojich „nových“ rodičov. Tieto dve veci nám ukázali, že sme na správnom mieste.

Každý dospelý sa môže ocitnúť v situácii, ktorú nezvládne. Každý rodič sa môže nachádzať v okolnostiach, keď nie je schopný postarať sa o svoje deti. Dieťa, ktorého rodičia nezvládli osobnú situáciu, nemôže za to, čo sa mu stalo.

V predošlej kapitole sme na príklade skutočných príbehov upozornili na problematické miesta v procese pomoci dieťaťu, ktorému hrozí strata vlastného rodinného prostredia.

V poslednej časti chceme uviesť v jednoduchšej a praktickej podobe návrh na cestu, ktorá by viedla k porozumeniu a rešpektovaniu záujmov opusteného dieťaťa. Návrh ako pomôcť deťom a „ich“ dospelým, keď strácajú alebo stratili domov.

Pri formulovaní nasledujúcich krokov sme vychádzali z našich praktických skúseností v tejto oblasti, ale aj z nášho ľudského pohľadu: „Nie je normálne žiť v ústave, normálne je žiť v rodine.“

Aké kroky urobiť v záujme opusteného dieťaťa

- **Najlepšia a najdôležitejšia pomoc pre dieťa, ktorého rodina sa ocitla v kríze, je intenzívna a systematická pomoc tejto rodine.**
- **O vyňatí dieťaťa z rodiny uvažujeme až po vyčerpaní skutočne všetkých možností ozdravenia vlastnej rodiny.**

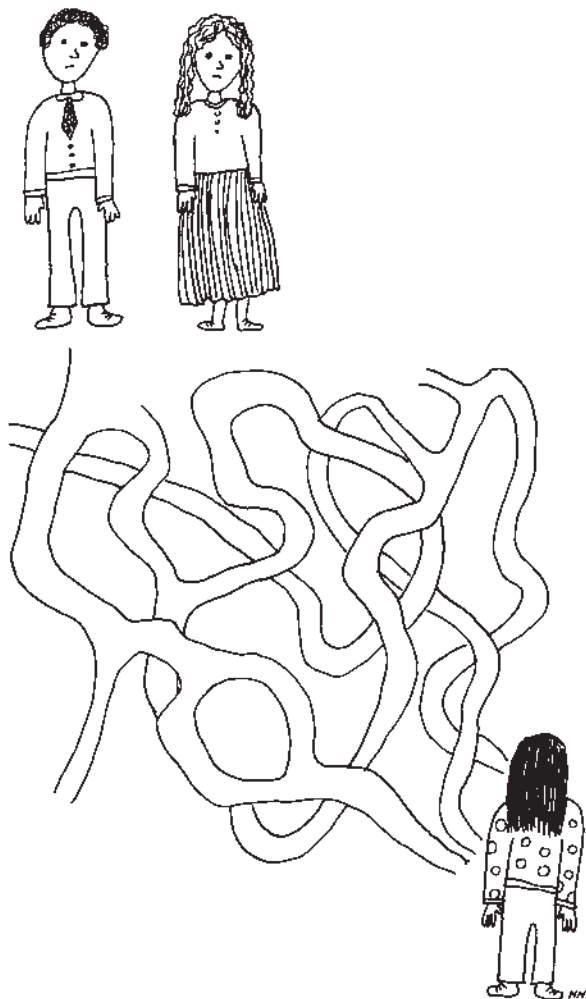
- Ak sa začne konanie o dieťaťi, **musí prebehnúť rýchlo** a bezodkladne na všetkých úrovniach, aby sa vždy rešpektoval ČAS dieťaťa.
- Dieťa **musí mať pri sebe konkrétnu osobu**, ktorá ho bude zastupovať v celom procese a vždy uprednostní a obháji záujmy dieťaťa pred záujmami inštitúcií.
- Dieťa **premiestňujeme minimálne** a čo najmenej meníme ľudí, ktorí s ním prichádzajú bezprostredne do kontaktu.
- **Vždy uprednostňujeme umiestnenie dieťaťa v rodine** (príbuzní, náhradná rodina, profesionálna výchova v rodine) pred akýmkoľvek pobytom v ústave.
- Súčasne pracujeme s náhradnou a biologickou rodinou, **aby sa dieťa čo najskôr vrátilo do vlastnej rodiny**.
- Ak sa dieťa nemôže vrátiť do vlastnej rodiny v priebehu 6 mesiacov až 1 roka, usilujeme o jeho zotrvanie v súčasnej náhradnej rodine.
- Ak zotrvanie dieťaťa v existujúcej náhradnej rodine nie je možné, pripravujeme citlivý prechod dieťaťa do náhradnej rodiny, ktorá mu môže poskytnúť dlhodobé vzťahy.
- Pokiaľ ide o súrodencov, urobíme všetko, aby boli **umiestnení spolu**. Ak to nie je možné, zvážíme ich rozdelenie a pomôhame zabezpečiť ich vzájomný kontakt.
- Cieľene podporujeme každú náhradnú rodinu, ktorá prijala dieťa – postihnuté, so špecifickými potrebami, rómske a pod.
- **Podporujeme služby v rodinnom prostredí dieťaťa** (priamo v biologickej alebo náhradnej rodine a jej blízkom okolí).
- Podporujeme priamu advokáciu (obhajobu) opusteného dieťaťa a rodiny, ktorá mu môže poskytnúť dlhodobý vzťah.

Aby sa dosiahlo skutočné rešpektovanie záujmov konkrétnych detí, musíme nevyhnutne **pracovať na zmenách v celom systéme starostlivosti o rodinu**:

- **Zdôrazňujeme nevyhnutnosť a užitočnosť prevencie pred krízovými riešeniami (je to lacnejšie a efektívnejšie)**.
- **Presadzujeme zmeny v legislatíve a dôsledné využívanie existujúcich legislatívnych možností v praxi, ktoré by rešpektovali záujmy opustených detí.**

Dlhá cesta domov

- *Podporujeme medzisektorovú a medziregionálnu spoluprácu všetkých organizácií pracujúcich v oblasti opusteného dieťaťa. Uprednostňujeme záujmy dieťaťa pred špecializáciou sektora a hranicami regiónu.*

Záver

Táto kniha sa volá **Dlhá cesta domov**.

Je o deťoch. O ich bolestiach a bezmocnosti vo svete dospelých.

Je o dospelých. Aby sme sa nimi stali, museli sme byť deťmi.

Ako deti sme boli ovplyvnení rôznymi blízkymi i vzdialenými ľuďmi a situáciami, ktoré sa nám stali.

Je preto aj o detstve a o jeho mieste v našom živote.

Táto kniha je o tých, ktorí sa deťom snažia pomáhať. Nie je dôležité, kto pomáha viac a kto menej, ani to, kde pracujeme a akú funkciu zastávame – dôležité je, aby sme urobili všetko, čo môžeme urobiť pre deti, ktoré strácajú domov. Niekedy stačí zmeniť uhol pohľadu a veci vnímame inak a hlbšie. To je prvý krok k zmene.

V tejto knihe sme položili veľa otázok. Cesta k hľadaniu odpovedí a k hľadaniu riešení je dlhá a náročná. Jedno je však jasné: Táto cesta sa týka nás všetkých...

Obsah

O najlepšom záujme dieťaťa	5
Úvod	7
Kapitola prvá	
O deťoch a „ich“ ľuďoch	10
Kapitola druhá	
Príbehy	15
Rozprávka o škaredom káčatku.....	15
O hľadani svetielok.....	19
Ako sa krátkozrakosť vybrala do sveta hľadať bystrozrakosť.....	23
Keby som šiel člnom na ostrov, kormidelníkom by bol môj ocko	26
O slnečnici, ktorá vyrástla v jaskyni a nevedela sa otáčať za slnkom	32
Makovienka a Tanculienka	36
O dievčatku so zápalkami a jej bratovi	38
Kapitola tretia	
Súradnice na ceste domov.....	42
Záver	45

Našou snahou je prispieť k vytvoreniu tolerantnejšej spoločnosti, v ktorej bude starostlivosť o opustené, osirelé a inak ohrozené deti postavená na rodinných modeloch.

Poskytujeme služby deťom, ktoré hľadajú rodinu, a ľuďom, ktorí sa rozhodli ich prijať k sebe...

Našimi službami sa snažíme iniciovať zmeny v existujúcom sociálnom systéme tak, aby bol efektívnejší a pružnejší vzhľadom na potreby a záujmy týchto detí.

www.navrat.sk

infolinka nielen o adoptcii 0907 80 80 80

Návrat, o.z., Šancová 42, 811 05 Bratislava

Centrum Návrat Prešov
Plzenská 2
080 01 Prešov
tel./fax: 051/7711679

Centrum Návrat Banská Bystrica
Komenského 21
974 01 Banská Bystrica
tel./fax: 048/4143897

Centrum Návrat Žilina
Predmestská ul. 24
010 01 Žilina
tel./fax: 041/7234273

Dana Žilinčíková

DLHÁ CESTA DOMOV

Technická redakcia Ing. Miroslav Priehradný

Zodpovedná redaktorka PhDr. Darina Matisová

Ilustrácie Martinka Mercellová

Vydal Advent-Orion s.r.o. Šafárikova 9, 038 61 Vrútky

pre NÁVRAT, o.z.

Vytlačil alfaPRINT, Martin

ISBN 80-8071-030-9